

bärkassar av plast

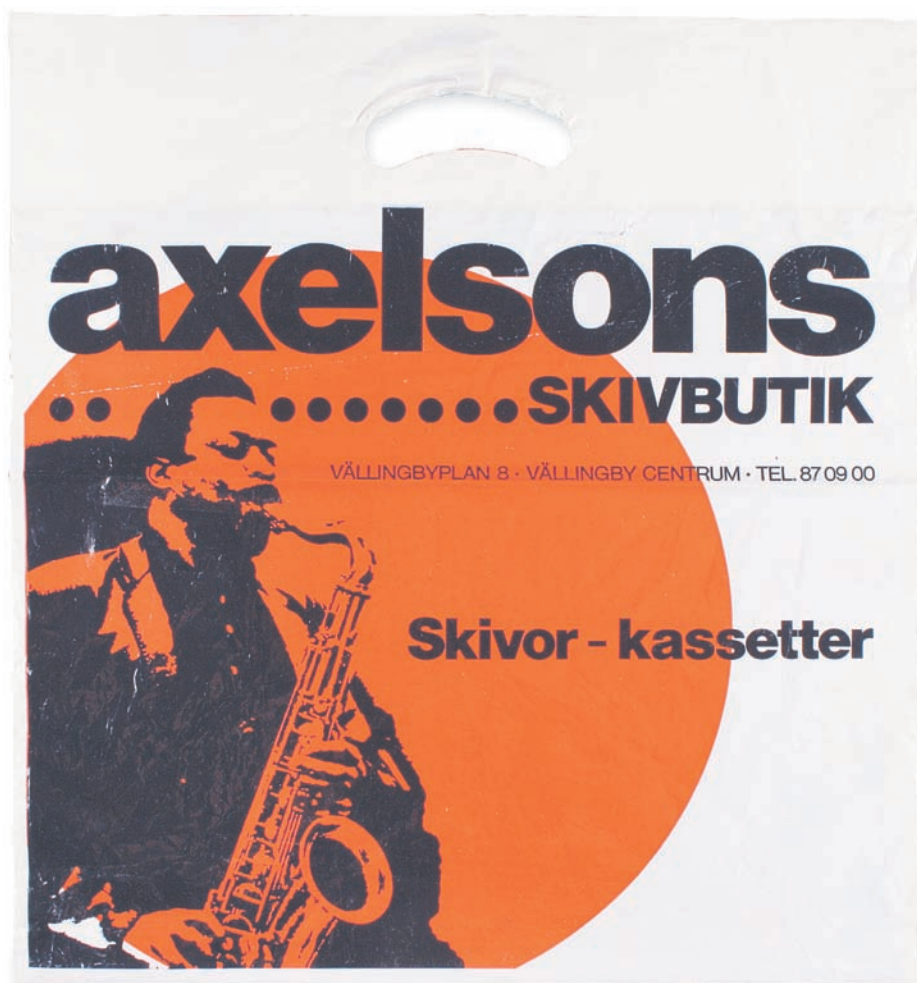
Fotografier: Leif Strååt, 2005, SSM.

Bärkasse från **Blommor och Bin**. RFSU: s första butik på Hötorget 1968 bröt hemlighetsmakeriet runt att köpa kondomer i affär. »Affären på Kungsgatan var fin, det var en fin miljö i butiken. Där såldes inte bara kondomer, även kläder och underkläder såldes – roliga grejor. När jeansen kom var det kö utanför. Det var ett ställe där man träffade folk och pratade.» «Det hände på 1900-talet», www.rfsu.se samt utsaga från Gunilla. Inventarienummer SSM 69666.

Bärkasse från **KF**. Tillverkare: Celloplast, Norrköping. Konsums blåvita varor lanserades 1979 för bassortimentet. Inventarienummer SSM 69536.

Stockholms stadsmuseum har fått en ovanlig gåva till sina samlingar. Gåvan består av 502 stycken bärkassar av plast. De flesta kassarna kommer från affärer i Stockholm och Stockholms närmaste omgivningar. Samlingen skänktes till stadsmuseet i januari 2005 av modern till den man som samlade kassarna under tjugo år av sitt liv.

Artikelförfattare: Irene Sigurdsson

axelsons skivbutik, Vällingbyplan 8. Tillverkare: Stenqvist, Kvidinge. «Affären låg i hörnet under Vällingbyhus, den fanns inte kvar så många år. I slutet av 1960-talet gick jag där och lyssnade med sådana där hörlurar som var som en telefon mot vardera örat. Det var där man lyssnade på Buona Sera med Louis Prima och Rock around the Clock.»Utsaga från Göte som var ung i Vällingby. Inventarienummer SSM 69222.

Mats Hägerlund föddes 1961. Han började redan som barn samla plastkassar, troligen redan vid 1960-talets slut. Samlandet pågick till in på 1980-talet. När han lämnat föräldrahemmet i Sundbyberg bodde han först vid Brommaplan, senare på Södermalm vid Åsögatans östra del. På 1980-talet flyttade han till Norge. Samlingen av bärkassar lämna-

de han kvar i Stockholm. Mats Hägerlund var utbildad inom dataområdet och arbetade efter tekniskt gymnasium på ett par dataföretag. Han sadlade om och tog anställning som fritidsledare. Mats Hägerlund var en aktiv dykare med internationellt sportdykarbevis, han byggde egna träbåtar och vidareutbildade sig i båtbyggande på Skeppsholmen. Flytten till Norge gav honom möjlighet att fortsätta båtbyg-

garutbildningen på en skola i närheten av Trondheim. År 1997 avled han efter en svår sjukdom.

De olika kassarna

Bärkassarna representerar olika affärsområden, större kedjor och mindre butiker med olika inriktning. Många kassar har tydlig Stockholmsanknytning. En grupp kassar hör ihop med kläder, skor, sport och fritid, utan att ha en unik eller klar Stockholmshistoria. Det finns kassar från större livsmedelskedjor, varuhus och kiosker; ICA, Åhléns, Systembolaget, parfymier, konditorier, godisaffärer. En grupp kassar kommer från båt- och bilåterförsäljare, järn- och färghandlare, företag och butiker inom bygg- och elindustrin. Slutligen finns en grupp kassar från andra länder än Sverige och en hel del kassar från taxfreeinköp under flygresor. Någon enstaka kasse härrör från moderns inköp. De mångfaldiga verksamheter som kassarna representerar skulle kunna vara värda en utförligare beskrivning än vad som här är möjligt.

Kassarnas datering

Vi vet att kassarna samlades av Mats Hägerlund under en 20-årsperiod, från 1960-talets slut till 1980-talet. Däremot är det svårt att ange de enskilda kassarnas datering. I enstaka kassar ligger kvarlämnade kassakvitton och ibland finns exakta dateringar i motivet på kassens utsida. Emellertid borde många av de kassar, som kommer från särskilda butiker, med kanske både namn, adress och telefonnummer tryckt på kassen, vara möjliga att datera utifrån butikernas verksamhetstid. Katalogisering av kassarna pågår; när den här artikeln skrivs har endast en mindre del av kassarna blivit fullständigt undersökta och katalogiserade.

Kassarnas tillverkning

Tillverkarstämpel finns på många av kassarna i den svenska gruppen, främst från de stora tillverkarna – Stenqvist i Kvidinge, Amerplast i Stockholm, Ekmans kartong AB i Jönköping, Bengt Lundin AB i Arvika, AB Celloplast i Norrköping, Billerud i Sverige samt Vejle Plastics i Danmark. Viss information om olika tillverkares firmahistorik och produktutveckling är möjlig att finna via Internet¹.

Kassarnas innehåll och betydelser

Samlingen har någonting ganska rustikt över sig. Det är inga lyxvaror som burits hem i dessa kassar. Det är mat, skor, jeans, elektriska artiklar, sporttillbehör, hälsokost och kassetband.

Kassarna har, genom sin mängd, en stor kulturhistorisk spännvidd. En rik väv av associationstrådar växer fram allt eftersom vi undersöker kassarna.

Bärkassarna ger oss möjlighet att blicka 20–30 år bakåt i tiden. De visar exempel på den tidens konsumtionsvanor. Samtidigt ger de information om produktionssektorer och om försäljningsstruktur – framför allt i Stockholm och i Stockholms omgivning. Under perioden utvecklas bärkassar av plast till att bli en stor vara och produktionen går in i en stark expansion. Att fler stora nationella och internationella affärskedjor och företag är representerade i privatsamlingen gör att den nu reflekterar en period i den globala ekonomins långa historia.

De tryckta bilderna och de grafiska uttrycken på kassarna visar den reklamens estetik som var rådande för en generation sedan. Men den visuella signal som kassen gav på gatan, när den bars hem från affären, är naturligtvis inte möjlig att rekonstruera. Den faktiska brukssituationen återskapas genom

ESSO. Tillverkare: Vejle plastic's /DK. Sveriges första motorby invigdes 1963, Esso Motorby i Laxå. Oljebolaget ville utveckla sina servicestationer vid de nya motorvägarna som då planerades i Sverige. En motellidé under temat «Allt för motoristen» växte fram. Esso sålde hotellrörelsen till Scandic, vid mitten av 1980-talet. «Rastpunkt Laxå», www.rast.se. Inventarie-nummer SSM 69600.

vår inlevelse och idag, år 2005, medför mötet med kassarna kanske främst en mental kommunikation mellan dåtid och nutid. Det plötsliga minnet av «Gamla Brogatan – det var ju där man köpte jeans med kulhål i». Insikten att det var: då!

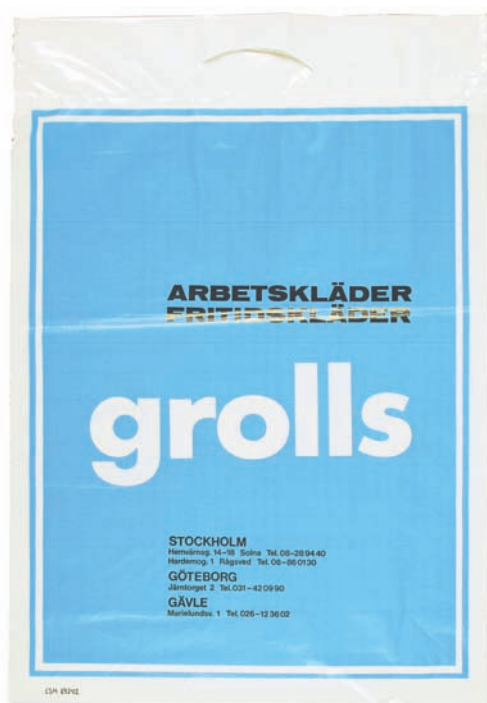
Samlarens sparande och museets sparande

Varje samlare av plastkassar skapar en sorts självbiografi. Han ger en beskrivning av sitt liv som konsument. Kassesamlaren skapar även en kartbild över sitt rörelsemönster. Kassarna fungerar ungefär som färggranna knapphålshuvuden på en karta, visande de platser där samlaren vistats i vardagslag eller de främmande länder han besökt. Mats Hägerlund hade enkla, billiga vanor - var en tågloffare till sin karaktär. Han beskrivs av sin mor som en

försiktig samlare, en som var rädd om sin samling.

Bärkassarna är redan 20 år gamla eller äldre. Plast åldras, det vet vi – men hur? När kassarna nu ingår i samlingarna vid Stockholms stadsmuseum är det för att bevaras allt framgent.

1. Alla uppgifter om Mats Hägerlund är lämnade av hans mor, Berit Hägerlund, vid samtal i samband med överlämnandet av gåvan och kompletterande upplysningar vid telefonsamtal 26 maj och 1 juni 2005.
2. Ett exempel är kassen från «Blommor och Bin». RFSU:s första butik öppnade 1968, vid Hötorget i Stockholm. Som mest fanns ett 30-tal butiker i landet. De var inte tillräckligt lönsamma och affärskedjan lades ner 1984, www.rfsu.se.
3. För till exempel Bengt Lundin AB i Arvika, se www.iip.kth.se/kurser. Där beskrivs hur Bengt Lundin AB startade i Arvika 1972, när plastkassen var på stark frammarsch och tog allt större marknadsandelar. Företaget köptes 1994 upp av Trioplast AB. Inom Trioplast AB finns segmentet för Tryckta konsumentförpackningar. Där återfinns man den före detta Lundinska firman. Fabriken har haft en period av expansion.

grolls Hemvärnsgatan 14–18 Solna, Hardemogatan 1 Rågsved. Tillverkare: Ekmans kartong AB, Jönköping. «Grolls är kul! Den här kassen är efter Järntorgstiden.» Spontan utsaga från Gunilla som handlade i City. Inventarienummer SSM 69242.

KLÄDSTÄLLET / EPA Enhetsprisaktiebolaget EPA grundades 1930 i Göteborg. Vid 1970-talets slut slogs alla EPA-varuhus ihop sig med Åhlén & Holms kedja Tempo. www.sten25.tripod.com/epa1934. Inventarienummer SSM 69461.

Spånga Järn & Färg Värsta Allé 9. Finns kvar på samma adress. Inventarienummer SSM 69255.

GO / BÅTÄGARSHOPEN Karlbergsvägen 40. Tillverkare: Vejle plastic I/S, DK. Inventarienummer SSM 69240.

IMPO Gamla Brogatan 32. Tillverkare: Stenvist, Kvidinge. «Väldigt speciell. Man sålde surplussaker från alla möjliga ställen i världen. Arméhjälm, bajonetter, skor. Arméjackor med kulhål.» «IMPO förstås! De gamla gröna parkasarna, västarna och de gråa pälssarna från militärerna med vitt fårskinn inuti. Inte bara svenska överskottsvaror utan från många länder.» Utsagor från Lasse och Gunilla, som var unga då. Inventarienummer SSM 69252.

LASSE MAJA Spånga torg. Tillverkare: Ekmans kartong AB, Jönköping. En man förklädd i kvinnokläder, en tjuv och livsnjutare är historien om Lasse-Maja. 1812 gjorde han ett inbrott i Järfälla kyrka och stal kyrkans silver. Som straff piskades han på Barkarby torg och sattes på fästning, men kunde efter 11 år rymma. Senare skrev han en bok om sitt liv och boken blev en succé. Lasse-Maja dog 1845. Inventarienummer SSM 69258.

HÄLSO Livs Vällingbyplan, Täby C, Stockholmsvägen 40 Lidingö, Råsundavägen 121 Solna. Tillverkare: Roll bend, Rolles. Inventarienummer SSM 69247.

IN WEAR Tillverkare: neoplex, Nyborg (plast), Schillers fotografi (foto). Inventarienummer SSM 69468.

HOLLYWOOD Norrlandsgatan 14, Bryggargatan 8. Det finns ingen butik med namnet «Hollywood» kvar på de adresser som står på kassen. En klädaffär med namnet «Hollywood Konfektions AB» finns på Norrlandsgatan 21. Inventarienummer SSM 69245.

Arla Tillverkare: CAB 27 (plast), Gidstam (motiv). Mjölcentralen bytte 1975 namn till Arla och fick då sin nya logotype - Arlakon. «Arla genom åren», www.arlafoods.se/templates. Inventarienummer SSM 69516.

Randiga Rutan Gamla Brogatan 13–15. Tillverkare: Stenvqvist, Kvidinge. «Den var inte så kul heller. Den kom efter den roliga tiden, kanske 1973–1974 någonting. Men det var bra med rent indisk bomull i tygerna. Randiga rutan kallade sig Boutique och det var ju då ett nytt begrepp.» Utsaga från Gunilla. Inventarienummer SSM 69412.

HILMI Regeringsgatan 52, Norrlandsgatan 23, Drottninggatan 65. Sålde skinn, mocka, jumpers, kjolar, byxor. «Det var nog sådana där tråkiga saker.» Utsaga från Gunilla. Inventarienummer SSM 69260.

Min Modell Järnvägsgatan 34 Sundbyberg. Tillverkare: Ekmans kartong AB, Jönköping. Inventarienummer SSM 69402.

GITTAN'S Järnvägsgatan 32–36 Sundbyberg. Tillverkare: Stenvqvist, Kvidinge. Inventarienummer SSM 69238.

abiko Tillverkare: Amerplast, svenskt pat. 344703. Firman grundades 1950, med verksamhet inom den då växande elektroindustrin. På kassen reklam för Clarion «Japans största på bilradio, bilstereo», fortfarande en intressant produkt. Inventarienummer SSM 69587.

Intersport / PIST ANGEL Tillverkare: HPLAST. Inventarienummer SSM 69467.

OK Tillverkare: CAB 36. «återbäring på köpet». Inventarienummer SSM 69614.

GUL-BLÅ Hamngatan 10, Drottninggatan 53, Birger Jarls Passage. Butiken i Birger Jarls Passagen öppnades 1966, som klädföretagets första butik. «Gul och Blå var väldigt viktig. Innan Gul och Blå öppnade satt 10-gruppens tjejer och stickade tröjor på löpande band. Affären sålde framför allt T-shirts men även jeans och tröjor.» Spontan utsaga från Gunilla. Inventarienummer SSM 69244.

ÅH / TEMPO Tillverkare: Bengt Lundin. Tempo köpte in EPA:s stora butikslokaler i Stockholm vid 1970-talets slut. Inventarienummer SSM 69573.

ÅHLÉNS Tillverkare: Bengt Lundin. Åhlén & Holms varuhuskedja Tempo från 1978 bytte till namnet Åhléns 1985. Inventarienummer SSM 69578.

Shell Tillverkare: Amerplast svenskt pat. 344703. Svenska Shells historia började 1912 när Svensk-engelska Mineralaktiebolaget bildades som ett dotterbolag inom Shell-gruppen. Shell-snäckan på kassen är av 1971 års design. «Svenska Shell 1912-2002», www.shell.com. Inventarienummer SSM 69624.

AGA Tillverkare: AB Celloplast, Norrköping. Sponsor för Lidingöloppet 1981. Inventarienummer SSM 69589.

minilivs Vällingbyplan 4. Tillverkare: Amerplast. Inuti kassen ett kvarlämnat kassakvitto från «Minilivs Vällingbyplan 4, / Tel. 376853. / Öppet alla dagar / 8-22 / Kassa 1». Inköpet gäller 8 artiklar à 3 kronor. Inventarienummer SSM 69552.

Systembolaget Tillverkare: CAB 55 SV.PAT 209307. Inuti kassen ett kvarlämnat kassakvitto daterat «den 7 juli 1975». Gäller inköp av varor för 339,75 kronor. Samlaren Mats Hägerlund var då 14 år gammal och det är knappast ett inköp han gjort själv. Inventarienummer SSM 69563.

Wrangler Esplanaden 15. Inuti kassen finns ett odaterat kassakvitto från «Saimons saloon». Det gäller inköp av en LL-flanellskjorta för 85 kronor. Inventarienummer SSM 69514.

VOLVO PENTA Tillverkare: Amerplast svenskt pat 344703. Motorn introducerades på 1970-talet. «Volvo Penta History Site», www.penta.com. Inventarienummer SSM 69633.

Stor & Liten Tillverkare: Bengt Lundin AB.»Den här affären kom när pojkarna var små, vid 1970-talets slut.» Utsaga från Gunilla. Inventarienummer SSM 69702.

EMITAPE Tillverkare: Peopac. Firman grundades 1931, kassetband började tillverkas 1969. När behovet av kassetband minskat har EMI åter börjat producera vinylskivor för att täcka efterfrågan från samlare. Detta är, väl att märka, en nostalgisektor. «A century of EMI from the 78rpm shellac disc to DVD», www.oto-online.com. Inventarienummer SSM 69667.

U.S. DIVERSCO En dykares önskedröm. «Expedition Equipment», www.theoceanadventure.com. Inventarienummer SSM 69814.

Marlboro Tillverkare: Vejle plastic Denmark. Redan 1955 hade Marlboro använt bilden av en rökande cowboy i sin reklamkampanj. När filtercigaretter började tillverkas på 1960-talet ansågs de väl feminina för att bli en stor försäljningsframgång. Reklamen satsade därför åter på bilden av den mest maskulina manstypen. Förpackningens färg ändrades samtidigt till en djärv röd färgskala med energiska vinklar i designen. Heinonen-Kortti-Panzar: «How Lifestyle Products Became Rooted in the Finnish Consumer Market» Utg. National Consumer Research Center, Helsingfors 2003, www.ncrc.fi. Kassen är från en av Scanairs långflygningar. Inventarienummer SSM 69688.

METRO Tillverkare: Amerplast, Stockholm. Ekorren, med namnet Vicke Tips, är en symbol från 1960-talet. Metro var den första affär som införde och annonserade om extrapriser. Utsaga från Kerstin som var anställd på Metros kontor i 30 år. Inventarienummer SSM 69543.

LEVI'S The original Jeans, patented may 1873. Levis Jeans – An American tradition, Lorien 1973, www.searchwarp.com. Inventarienummer SSM 69493.